

такі, які їм треба розвивати. Серед загальної частоти використання інформативних одиниць у творах моральність знаходиться на середньому рівні (16,4%). Досліджувані надають перевагу цій характеристиці як професійно значущій для психолога.

Отже, моральні цінності як професійно значуща особистісної зрілості майбутніх психологів знаходяться переважно на середньому рівні вираженості. Респонденти вважають моральність обов'язковою для набуття психологом професіоналізму. **Перспективами** для подальшого вивчення цієї проблеми є створення і впровадження ефективної програми діагностики і розвитку моральних цінностей серед майбутніх психологів.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности / Ксения Александровна Абульханова-Славская. – М. : Наука, 1980. – 336 с.
2. Бодалев А. А. Вершина в развитии взрослого человека. Быть профессионалом в психологии – это обязательно [Электронный ресурс] / А. А. Бодалев. – Режим доступа: <http://hpsy.ru/public/x797.htm>
3. Бьюдженталь Дж. Искусство психотерапевта / Бьюдженталь Дж. – СПб. : Питер, 2001. – 304 с.
4. Основы практической психологии / [В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.]. – К. : Либідь, 1999. – 536 с.
5. Психология личности. Словарь-справочник / П. П. Горностай, Т. М. Титаренко. – К. : Рута, 2001. – 294 с.
6. Франкл В. Основные понятия логотерапии / В. Франкл // Доктор и душа. – СПб. : Ювента, 1997. – С. 242–279.
7. Фромм Э. Психоанализ и этика / Эрих Фромм. – М. : Республика, 1993. – 415 с. – (Б-ка этической мысли.)
8. Штепа О. С. Особистісна зрілість як динамічна особистісна структура / О. С. Штепа // Практична психологія та соціальна робота. – 2005. – № 9. – С. 4–8.
9. Штепа О. С. Пропріум зрілої особистості / О. С. Штепа // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 2. – С. 26–35.

In the article morality is considered as professionally important line of personality maturity of future psychologists. The results of research of moral values are described among students-psychologists.

Key words: morality, values, professionally meaningful description, personality maturity, future psychologist.

Отримано: 12.02.2010

Соціально-психологічна характеристика студентства періоду пізньої юності

У статті розглядається період старшого юнацького віку та процес становлення повного образу “Я”, а також етапи його становлення та фактори впливу на цей процес.

Ключові слова: образ “Я”, юність, соціальне уявлення, становлення особистості, соціальні ситуації, психологічний зміст, поведінка, провідна діяльність.

В статье рассматривается период старшего юношеского возраста и процесс становления полного образа “Я”, а также этапы его становления и факторы влияния на этот процесс.

Ключевые слова: образ “Я”, юность, социальное представление, становление личности, социальные ситуации, психологическая суть, поведение, ведущая деятельность.

Заслуга самої постановки проблеми студентства як соціально-психологічної й вікової категорії належить психологічній школі Б.Г.Ананьєва. У дослідженнях самого Б.Г.Ананьєва, Н.В. Кузьміної, Ю.М. Кулюткіна, А.А. Реана, О.І. Степанової, а також у роботах П.О. Просецького, Є.М. Нікіреєва, В.О.Сластьоніна, В.О. Якуніна й інших накопичений великий емпіричний матеріал спостережень, наводяться результати експериментів і теоретичних обстежень з цієї проблеми. Дані цих численних досліджень дозволяють охарактеризувати студента як особливого суб'єкта навчальної діяльності зі соціально-психологічної й психолого-педагогічної позицій.

У соціально-психологічному аспекті студентство в порівнянні з іншими групами населення відрізняється найбільш високим освітнім рівнем, найбільш активним споживанням культури й високим рівнем пізнавальної мотивації. У той же час студентство – соціальна спільність, що характеризується найвищою соціальною активністю й досить гармонічним сполученням інтелектуальної й соціальної зрілості [8].

Вирішальною ознакою етапу зрілості є усвідомлення себе суб'єктом життя, коли зовнішня побутовість, внутрішні перетворення, а також досягнення особистості об'єднуються нею в послідовність наслідків деякого ідеального плану, стратегії самовизначення й самореалізації. Надалі, у прогресі здійснення “задуму життя”, самі плани уточнюються, деталізуються, іноді

змінюються, викликаючи значеннєве протиріччя з тими, що раніше відбулися та досяглися. Початок цього процесу закладається саме в юнацькому віці – вважав Г.І. Глуценко.

Межа між дитиною і юнаком досить умовна. Відповідно до концепції ООН “Про права дитини” його вік обмежується 18 роками. А у ВНЗ він найчастіше вступає уже в 17 років, а деякі – і в більш ранньому віці.

Юність – період у розвитку, що відповідає переходу від підліткового віку до самостійного дорослого життя. Це визначає соціальну ситуацію розвитку в цьому віці: юнак займає проміжну ланку між дитиною і дорослим. Стан дитини характеризується її залежністю від дорослих, які визначають головний зміст і напрямок її життєдіяльності. Ролі, виконувани дитиною, якісно відрізняються від ролей дорослих, і це чітко усвідомлюють обидві сторони. З ускладненням життєдіяльності в юнака відбувається не тільки кількісне розширення діапазону соціальних ролей і інтересів, але й якісна їхня зміна, з’являється усе більше дорослих ролей звідси більше самостійності й відповідальності [3].

Хронологічні межі юнацтва визначаються в психології по-різному: найчастіше дослідники виділяють ранню юність, тобто старший шкільний вік (від 15 до 18 років), і пізню юність (від 18 до 23 років), тобто період студентства. Найбільш вивченою в психології є рання юність – старший шкільний вік. Однак її не можна відривати від другого етапу юності, оскільки важливі соціальні завдання дорослішання, обумовлені соціальною ситуацією розвитку, поширюються на весь вік у цілому [10].

У підлітковому і юнацькому віці, в результаті активного включення в громадське життя й трудову діяльність, починає формуватися розгорнута система соціально-моральних самооцінок, завершується розвиток самосвідомості й складається образ “Я”. У юнацькому віці підсилюється прагнення до самосприйняття, до усвідомлення свого місця в житті й самого себе як суб’єкта відносин з оточуючими [14].

У юнаків формується образ власного “Я”, в який вбудовується й ставлення до самого себе: “людина може ставитися до себе фактично так само, як вона ставиться до інших, поважаючи або нехтуючи себе, люблячи й ненавидячи й навіть розуміючи й не розуміючи себе, – у самому собі індивід своїми діями й вчинками представлений як інший”, – вважав А.В.Петровський [15].

Психологічний зміст цього етапу пов’язаний з розвитком самосвідомості, рішенням завдань професійного самовизначення й вступом у доросле життя. У юнацькому віці остаточно переборюється властива попереднім етапам онтогенезу залежність від дорослих і

затверджується самостійність особистості. У стосунках з однолітками поряд зі збереженням великої ролі колективно-групових форм спілкування наростає значення індивідуальних контактів і прихильностей. Юність – напружений період формування моральної свідомості, вироблення ціннісних орієнтацій й ідеалів, стійкого світогляду, соціальних якостей особистості [10].

Соціальна ситуація розвитку замолоду визначає той факт, що цей вік характеризується як “стійко концептуальна соціалізація, коли виробляються стійкі властивості особистості”, стабілізуються всі психічні процеси, особистість здобуває постійний характер. У молодості людина найбільш здатна до творчості, до формування евристичних гіпотез, максимально працездатна, тому прогрес у різних областях наукового знання багато в чому пов’язаний з діяльністю молоді. Молодь користується найбільш складними способами інтелектуальної активності в найрізноманітніших і сучасних галузях науки й техніки. Засвоєні знання, навички, уміння не тільки реалізуються, але й одержують свій подальший розвиток і творче вдосконалювання [3].

У своєму дослідженні Гекас (1972) поставив три основних питання, що стосуються можливих змін образу “Я” юнаків і дівчат залежно від соціального контексту [5].

1. Якою мірою може змінюватися образ “Я” юнака залежно від різних ситуацій: у родині, серед друзів, при спілкуванні з особами протилежної статі й при спілкуванні з дорослими? Чи є у всіх цих випадках статеві розбіжності?

2. Чи впливає соціальний контекст на зміну аспектів образу “Я”, пов’язаних з увлеченнями про цінність своєї особистості й можливостями впливу та влади?

3. Наскільки дія таких формуючих образ “Я” факторів, як контроль і підтримка батьків, обумовлена соціальним контекстом?

Підтримку автор визначив як позитивну установку батьків при взаємодії з дитиною; контроль – як така їхня поведінка, що припускає встановлення приписань і обмежень, а також організовує й напругає поведінку дитини.

У ході дослідження з’ясувалося, що образ “Я” юнака змінюється особливо чітко у плані можливостей впливу і влади, і набагато менше – у плані особистісної цінності. У спілкуванні із друзями юнаки й дівчата почувають свою найбільшу реальність, а найменшу – у навчальній ситуації. Підтримка батьків (а деякою мірою й контроль з їх боку) значимо впливають на образ “Я” тільки в присутності дорослих, наприклад, у родині, у школі й при спілкуванні з дорослими. У ситуаціях спілкування з однолітками така залежність

не простежується. В цілому це дослідження переконливо свідчить про те, що соціальний контекст є важливою незалежною змінною, котру не можна вважати константною при вивченні образу “Я” [5].

З даних, отриманих Гекасом, ми можемо зробити висновок, що образ “Я” юнаків залежно від контексту проявляє як мінливість, так і стійкість. Він в основному мінливий в аспекті можливостей впливу та влади і стійкий в ціннісному аспекті. Як тільки в людини сформувалося те або інше відчуття власної цінності, вона проносить його у відносно незмінному виді крізь різні життєві ситуації. З іншого боку, відчуття людиною своїх можливостей впливу на обставини міняється залежно від соціального контексту. Оскільки ці два аспекти образу “Я” співвідносяться між собою, зміни в одному з них не можуть, в остаточному підсумку, не впливати на інший. Навряд чи вдасться, наприклад, відшукати людину, абсолютно впевнену у власній цінності, що постійно сумнівається у своїх можливостях, і навпаки.

Отже, отримані дані говорять про те, що деякі контексти, існуючі в соціальному оточенні юнаків, є для них більш важливими в плані “Я” образу й відчуття власної реальності, автентичності, а інші – менш важливими.

Ці дані співпадають з результатами більшості досліджень юнацького періоду, в яких описується зниження впливу батьків і підвищення впливу однолітків як референтної групи й джерела самооцінки (Кірхнер і Вондрек, 1975). Однак при цьому не можна сказати, що в юнаків відбувається відчуження від батьків, оскільки на питання, де вони почувають найбільшу свою захищеність, відповідь в “родині” зустрічалась майже так само часто, як і відповідь “серед друзів” [2].

Досить поширена думка, що “причиною конфліктів між батьками й дітьми, що ведуть у юнацькому віці до відчуження й розмивання ідентичності, є розрив між поколіннями”, – відзначає А.А.Реан [12].

Однак результати досліджень, присвячених проблемі “батьків і дітей”, скоріше говорять про зворотне. Бандура (1972), Доуен і Адельсон (1966), Фогельман (1976) одноголосно підтверджують, що “відносини юнаків з батьками взагалі цілком нормальними і що справжні конфлікти зустрічаються досить рідко”. Більшість юнаків схильні прислухатися до порад батьків, а не відкидати їх. У своїй масі юнаки вважають, що їхні стосунки з батьками поліпшуються в міру їхнього дорослішання, що згодом вони усе більше довіряють один одному. Рідкими виявилися також випадки, коли юнаки цілком “прив’язуються” до групи однолітків. Більшість із них проявляють явну розбірливість у виборі для себе референтної групи. У дослідженні Фогельмана тільки в 10 % з 11 тисяч опитаних юнаків, за словами

їхніх батьків, бувають регулярні конфлікти в родині; в основному мова йшла про довжину волосся і ультрасучасний одяг. По даним Раттора (1976), тільки 5 % юнаків відчувають відчуження від батьків.

Чи можуть батьки й викладачі допомогти юнакам у рішенні проблем? Відповідно до точки зору А.В.Мудрика “їхнє головне завдання, прийнявши феноменалістичну точку зору, спробувати глянути на світ очима молодого покоління, спробувати зрозуміти “зсередини” поведінку й почуття, які його відрізняють” [13].

Звичайно, ця порада застосовується до будь-яких взаємин, а не тільки до тих, у яких беруть участь дорослі й молодь. Крім того, ця порада в певному сенсі нездійсненна, тому що побачити світ очима іншої людини неможливо. Проте щире прагнення зробити це зближає нас, незважаючи на те, що ми увесь час залишаємося самими собою й у стані одержати лише приблизне уявлення про внутрішній світ іншої людини.

Дорослі повинні забезпечувати юнакам поступово зростаючу волю вибору й дій у рамках стійкої системи принципів, що регламентують поведінку. “Усяка людина, а юна особливо, має потребу в якихось орієнтирах, що направляють її діяльність” – наголошує А.В.Петровський [15]. Повна незалежність загрожує тривожністю навіть для дорослих. Вказуючи парубку можливі орієнтири в житті, дорослий, крім усього іншого, ще й демонструє йому, що хтось про нього піклується. Структура, що задається дорослим, не повинна бути занадто твердою; необхідно так чи інакше залишати юнакові можливість виявити свою компетентність.

Представники різних теоретичних напрямків розглядають юність як період стресу й психологічних проблем, обумовлених серед іншого психосексуальним розвитком, емоційною неврівноваженістю, рольовими конфліктами, статусною невизначеністю й нестійкістю соціальних цінностей парубка. У цілому юність трактується як перехідний період від дитинства до дорослості. Е. Еріксон вважає, що “головним завданням індивідуального розвитку в період юності є самовизначення й формування ідентичності” [19]. Зміни, що відбуваються в образі тіла, у відносинах з батьками й з однолітками, у сфері когнітивних можливостей і у ставленні до суспільства в цілому, з’єднуються в єдиному процесі переосмислення парубком самого себе. Це знаходить вираження в розвитку й трансформації образу “Я” у період юності. Всі ці зміни, які відбуваються за відносно короткий час, спричиняють цілий ряд складних проблем, як для наймолодшої людини, так і для тих, хто її оточує.

Важливим фактором розвитку образу “Я” замолоду є зміна образу статті, що пов’язано з пубертатними процесами. Відчуття парубком власної цінності багато в чому залежить від того, наскільки

відповідною нормою уявляється йому трансформація власного тіла. Затримки й відхилення у фізичному розвитку можуть мати грізні наслідки для формування образу “Я”.

Дослідження, в яких загальноприйняті уявлення про юність як про період невизначеності й стресу піддаються емпіричній перевірці, демонструють несподівану стабільність, властиву юнацькій самосвідомості. Лише в ранньому підлітковому віці виявляються певні ознаки психологічної кризи. Це суперечить концепції Е. Еріксона, відповідно до якої криза локалізується в період юності. Інтелектуальний розвиток, що відбувається замолоду, допомагає парубку краще зрозуміти себе й навколишній світ, призводить до інтеграції його досвіду й створення більш адекватного в порівнянні з дитячим віком образу “Я”. Це також дозволяє більш тверезо підійти до проблеми розриву між ідеальним і реальним Я.

Головні новоутворення юнацького віку, за Шпрангером, – відкриття “Я”, розвиток рефлексії, усвідомлення власної індивідуальності та її властивостей; поява життєвого плану, установки на свідому побудову власного життя; поступове вrostання в різні сфери життя. “Процес цей іде зсередини на зовні: від відкриття “Я” до практичного включення в різні види життєдіяльності” [9].

У юнацькому віці образ “Я”, з одного боку, стає більш стійким, а з іншого боку – перетерплює певні зміни, обумовлені цілим рядом причин. По-перше, фізіологічні й психологічні зміни, пов’язані зі статевим дозріванням, не можуть не впливати на сприйняття індивідом свого зовнішнього вигляду. По-друге, розвиток когнітивних і інтелектуальних можливостей призведе до ускладнення й диференціації “Я” образу, зокрема до появи здатності розрізняти реальні й гіпотетичні можливості. Нарешті, по-третє, вимоги, що йдуть від соціального середовища – батьків, учителів, однолітків, можуть виявитися взаємно суперечливими. Як справедливо відзначала Гуткіна Н.І., “зміна ролей, необхідність прийняття важливих рішень, що стосується професії, ціннісних орієнтації, способу життя й т.д., можуть викликати рольовий конфлікт і статусну невизначеність, що також накладає сильний відбиток на “Я”-образ у пору юності” [6].

Крім того, дорослі часто неадекватно реагують на поведінку юнаків: вони дорікають їм у недостатній самостійності й незалежності, але у той же час вимагають – іноді без переконливих причин – слухняності.

У ранній юності відбувається поступова зміна “предметних” компонентів образу “Я”, зокрема співвідношення тілесних і настигнутих компонентів свого “Я”. Юнак зникає до своєї зовнішності, формує відносно стійкий образ свого тіла, приймає свою зовнішність і відповідно стабілізує пов’язаний з нею рівень домагань. Поступово на перший план виступають інші властивості “Я” –

розумові здатності, вольові й моральні якості, від яких залежить успішність діяльності й відносини з оточуючими.

Вітчизняна психологія вивчає юність з позицій вчення Л.С. Виготського про роль соціальної ситуації розвитку й провідної діяльності в розвитку особистості, а також з позицій сполучення соціально-психологічного підходу й обліку внутрішніх закономірностей розвитку [7]. І тоді юність – це період переходу до самостійності, період самовизначення, придбання психічної, ідейної й соціальної зрілості.

Провідна діяльність замолоду – професійне самовизначення. Психологічну базу для самовизначення в ранній юності становить, насамперед, потреба юнака зайняти внутрішню позицію дорослої людини, усвідомити себе як члена суспільства, визначити себе у світі, тобто зрозуміти себе й свої можливості разом з розумінням свого місця й призначення в житті [17].

Замолоду у зв’язку з рішенням завдання професійного самовизначення, відбувається бурхливий розвиток особистості, проявом якого є світогляд, що формується, узагальнена форма самосвідомості, робота яка виявляється в прагненні юнака підійти до себе з позицій фактично пануючих у суспільстві цінностей, нарешті, відкриття Я, пережитого у формі відчуття своєї індивідуальної цілісності й неповторності.

Л.С.Виготський саме самосвідомості та її розвитку в цьому віці призначав ключову роль. Але, навіть називаючи самосвідомість “самою останньою і верхньою із всіх перебудов”, він аж ніяк не цією інстанцією замикав весь ланцюг новоутворень. “З формуванням самосвідомості, – зауважує Л.С. Виготський, – у драму розвитку вступає нова діюча особа, новий якісно своєрідний фактор – особистість самого юнака. Справа в тому, що особистість охоплює та єднає поведінку, що характеризується ознакою оволодіння цим”. До оволодіння внутрішнім світом, на думку Л.С. Виготського, і зводиться функція його “відкриття”. “Недарма зовнішнім корелятором цієї події, – пише він, – є виникнення життєвого плану...” [4].

Як вказує І.С.Кон, центральний психологічний процес до юнацького віку – розвиток самосвідомості, що спонукає особистість порівнювати всі свої прагнення й вчинки з певними принципами й образом власного “Я”. Чим старше й доросліше юнак, тим більше його виховання перетворюється в самовиховання [11].

На думку І.С. Кона, центральним моментом розвитку особистості замолоду є розвиток самосвідомості, динаміка саморегуляції образів “Я”. За його даними, процес становлення образу “Я” зароджується в підлітковому й проходить ряд етапів. Всі підлітки починають із періоду близького до дифузійного, розмитого Я, потім проходять стадію “рольового мораторію”, діяльність якого може бути однаковою в різних людей і в різних видах діяльності, завершується

ж соціально-психологічне й особистісне самовизначення вже за межами шкільного віку, у середньому між 18 і 21 роками. Рівень розвитку Я тісно пов'язаний з розвитком інших особистісних особливостей. Юнаки й дівчата, що переживають стадію дифузійного Я або "рольового мораторію", часто відрізняються меншою психологічною самостійністю й підвищеним конформізмом, їхня моральна свідомість не виходить за межі повсякденних, конвенціональних норм і уявлень, а їх міжособистісним стосунками бракує глибини, психологічної інтимності й стійкості. Занадто поспішне самовизначення шляхом бездумного, пасивного прийняття готових зразків і шаблонів діяльності корелює з ригідністю інтелектуальних процесів і стереотипним, формальним стилем спілкування.

Відкриття внутрішнього світу, що відбувається замолоду, сполучено з переживанням його як цінності. Але труднощі полягають у тім, що юність, створюючи внутрішні умови, сприятливі для того, щоб юнак почав замислюватися, заради чого він живе, не дає засобів, достатніх для рішення. Добре відомо, що проблема сенсу життя не тільки світоглядна, але й цілком практична. Відповідь на неї втримується не усередині людини, а поза нею – у світі, де розкриваються її здатності, у її діяльності, у почутті соціальної відповідальності. Але ж все це саме й створить той дефіцит, що часом досить болісно відчувається замолоду. Таким чином, зорієнтований на самому собі, пошук сенсу життя як би приречений на те, щоб залишатися лише вправою юнацького мислення. Однак, незважаючи на всі суб'єктивні труднощі, ці пошуки містять у собі високий позитивний потенціал: у пошуку сенсу життя виробляється світогляд, розширюється система цінностей, формується той моральний стрижень, що допомагає впоратися з першими життєвими складностями [18].

Згідно з І.В.Дубровіною на межі підліткового і раннього юнацького віку самосвідомість переходить на новий більш високий рівень [6].

Самохарактеристики стають більш узагальненими, диференційованими й співвідносяться з більшою кількістю "значимих осіб". Самоопис в ранньому юнацькому віці має набагато більш особистісний і психологічний характер, ніж у 12-14 років, і одночасно сильніше підкреслює відмінності від інших людей.

Уявлення юнака про себе завжди співвідносяться із груповим образом "ми" – типового однолітка своєї статі, але ніколи не збігається із цим "ми" повністю. Образ власного "я" оцінюється юнаками й дівчатами набагато тонше й ніжніше групового "ми". Юнаки вважають себе менш сильними, менш товариськими і життєрадісними, але зате більш добрими й здатними зрозуміти іншу людину, ніж їхні ровесники. Дівчата приписують собі меншу товариськість, але більшу щирість, справедливість і вірність [16].

Становлення нового рівня самосвідомості в ранній юності йде по напрямках, виділених ще Л.С.Виготським, – *інтегрування образу самого себе, "переміщення" його "ззовні всередину"* [4]. У цей віковий період відбувається зміна деякого "об'єктивістського" погляду на себе "ззовні" на суб'єктивну, динамічну позицію "зсередини".

У людини в юнацькому віці існує величезна потреба, необхідність в інтегруванні різних проявів життя свого "Я" – вона почуває, переживає можливість цього як спрямованість плину життя, але для здійснення інтеграції потрібна сила, потрібна енергія, що дозволяє перебороти суперечливість різних проявів життя [1].

До теперішнього часу створений загальнотеоретичний фундамент із питань формування образу "Я" особистості, представлений працями як закордонних, так і вітчизняних психологів. Разом з тим відсутнє універсальне визначення образу "Я" і немає єдності в термінології.

Перша концепція особистісного Я належить Вільямові Джеймсу, відповідно до якої образ "Я" виступає як двоїсте утворення, в якому з'єднуються Я- що усвідомлює, що виявляє собою чистий досвід, і Я- як-об'єкт – зміст цього досвіду.

Згідно з К. Роджерсом образ "Я" формується через взаємодію з оточенням, тобто в міру того, як дитина стає соціально відповідною, її образ "Я" усе більше диференціюється й ускладнюється. Тобто зміст образу "Я" значною мірою є продуктом процесу соціалізації.

На думку А. Маслоу, формування образу "Я" переплетене з концепцією самоактуалізації, тому що вона змушує людину обертати погляд на те, чим він може бути, і, отже, надає його життю інтерес і ціль. Умовою успішної самоактуалізації є динамічна функціональна єдність, де образ світу й образ "Я" як би врівноважені через адекватне розуміння свого місця у світі.

За Г.С. Абрамовою, формування "Я" – процес, що характеризується динамізмом уявлень про себе, що кристалізуються, які є основою постійного розширення самосвідомості й самопізнання. Образ "Я" включає три елементи установки: когнітивну, емоційно-оцінну й поведінкову, які привертають людину до певної поведінки, тому глобальний образ "Я" ми розглядаємо як сукупність установок людини, спрямованих на саму себе.

Крім того, автори виділяють чотири основні модальності самоустановок: реальне Я, ідеальне Я, дзеркальне Я, конструктивне Я, причому протиріччя між реальним і ідеальним Я становить одне з найважливіших умов саморозвитку особистості.

Протягом усього періоду життя образ "Я" людини формується поступово, перетерплюючи зміни, під впливом різних факторів. Незважаючи на це, незмінним залишається той факт, що люди сильно

піддані впливу значимих осіб, оскільки найчастіше значимі особи позитивно ставлять тільки до бажаної поведінки індивіда, проявляючи тоді увагу, любов і повагу. Таким чином, прагнення до позитивного образу “Я” – один з головних мотивів поведінки людини.

Представники різних теоретичних напрямків трактують юність як перехідний період від дитинства до дорослості. Е. Еріксон вважає, що головним завданням індивідуального розвитку в період юності є самовизначення й формування ідентичності. Зміни, що відбуваються в образі тіла, у стосунках з батьками та з однолітками, у сфері когнітивних можливостей і у ставленні до суспільства в цілому, з’єднуються в єдиному процесі переосмислення парубком самого себе. Це знаходить вираження в розвитку й трансформації образу “Я” у період юності.

Провідна діяльність замолоду – професійне самовизначення. Психологічну базу для самовизначення в ранній юності становить, насамперед, потреба юнака зайняти внутрішню позицію дорослої людини, усвідомити себе як члена суспільства, визначити себе у світі, тобто зрозуміти себе й свої можливості поряд з розумінням свого місця й призначення в житті. Як вказує І.С. Кон, центральний психологічний процес юнацького віку – розвиток самосвідомості, що спонукає особистість порівнювати всі свої прагнення і вчинки з певними принципами й образом свого Я. Чим старший й доросліший юнак, тим більше його виховання перетворюється в самовиховання. У людини в юнацькому віці існує величезна потреба в інтегруванні різних проявів життя свого “Я” – вона почуває, переживає можливість цього як спрямованість плину життя, але для здійснення інтеграції потрібна сила, потрібна енергія, що дозволяє перебороти суперечливість різних проявів життя.

Отже, в результаті теоретичних вишукувань ми можемо зробити деякі висновки.

Під образом “Я” особистості в студентському віці варто розуміти узагальнені реальні й ідеальні уявлення студента про самого себе і його систему установок стосовно самого себе, обумовлені віковими особливостями особистісного розвитку студента, змістовною специфікою відносин його особистості й ведучим видом діяльності в період навчання у вищому освітньому закладі.

Структура образу “Я” особистості студента є багатокомпонентною й визначена уявленнями про себе в системі власних особистісних характеристик відповідних установок на їх негативну й позитивну значимість для власної особистості.

Список використаних джерел

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология. – М, 1998. – 624 с.
2. Баттерворт Дж., Харрис М. Принципы психологии развития. – М.: Когито-Центр, 2000.

3. Возрастная и педагогическая психология/М.В.Гамезо, Л.М.Орлова. – М., 1999.
4. Выготский Л.С. Лекции по психологии. – СПб.: Союз, 1999.
5. Гинзбург М.Р. Личностное самоопределение как психологическая проблема. – М., 1995.
6. Гуткина Н.И. Личностная рефлексия как один из механизмов самосознания//Формирование личности в переходный период от подросткового к юношескому возрасту. – М., 1987.
7. Ермолаева М.В. Психология развития. Методическое пособие для студентов заочной и дистанционной форм обучения. – М.; Воронеж, 2000. – 336 с.
8. Зейгарник Б.В. Теория личности в зарубежной психологии. М., 1982.
9. Кон И.С. Открытие “Я”. – М., 1980.
10. Кон И.С. Психология ранней юности: Книга для учителя. – М., 1989., с. 128-166, 213-237, 167-185.
11. Кон И.С. Психология старшеклассника//Хрестоматия по возрастной психологии. – М., 1996.
12. Молодцова Т.Д. Диагностика, предупреждение и преодоление дезадаптации подростков. – М., 1999.
13. Мудрик А.В. Образ жизни детей и подростков Российской Федерации. – М., 1992.
14. Петровский А.В. Личность, деятельность, коллектив. – М., 1982.
15. Петровский А.В. Социальная психология. – М.: Просвещение, 1978.
16. Прихожан А.М. Развитие эмоциональной стороны самовоспитания и формирование личности в переходный период от подросткового к юношескому возрасту. – М., 1987.
17. Райе Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. СПб., 2000. – 656 с.
18. Шорохова Е.В. Тенденции исследований личности//Проблемы психологии личности. – М., 1989.
19. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис. – М., 1996. – 287 с.

In the article the period of senior youth age and becoming complete appearance of “Ya”, and also the stages of his becoming and factors of influence, is examined on this process.

Keywords: appearance of “Ya”, youth, social presentation, becoming of personality, social situations, psychological maintenance, conduct, leading activity.

Отримано: 18.03.2010